

IME I PREZIME U ADMINISTRACIJI

Josip Valković

U prvom broju I. godišta »Jezika« napisao je Josip Hamm članak »Pisanje tuđih imena«, a u 5. broju II. godišta Mate Hraste »O ženskim prezimenima«. Nedavno je jedan otac zatražio, da se u matičnoj knjizi rođenih ispravi ime njegova djeteta od *Anka* u *Ana*. Sve me je to ponukalo, da pokušam osvijetliti pitanje imena i prezimena u administraciji.

Terminologija naših današnjih propisa ne poznaje ni *ime* ni *prezime*. Ona poznaje *lično* (osobno) *ime* kao skupnu oznaku za ime i prezime, zatim *rođeno ime* u značenju imena i *porodično* (obiteljsko) *ime* u značenju prezimena. Takva naš terminologija ne zadovoljava, pa ću ovdje govoriti najprosto o *imenu* i *prezimenju* u njihovu starom značenju.

Postoje propisi o stjecanju, mijenjanju i upotrebljavanju imena i prezimena. Ime i prezime su oznake čovjeka kao posebne pravne osobe za razlikovanje od drugih osoba u raznim pravnim odnosima. Prema tome ime i prezime su izrazito, iako ne isključivo, pravne kategorije. Slijedi, da se kod upotrebljavanja i pisanja imena i prezimena mora voditi računa o njihovu pravnom karakteru i funkciji. To pak, barem u administraciji, dovodi do nejasnoća i zapletaja, do sukoba ili barem nesklada između jezika i prava, uopće do problema imena i prezimena. O tom je problemu ovdje riječ.

Prezimenom se označuje pripadnost nekoj obitelji (ili porodici, odatle *porodično ime*). Prezime je skupna diferencijacijska oznaka obitelji. Njime su obuhvaćeni svi članovi obitelji bez obzira na spol i bračno stanje. Svi članovi obitelji mogu i moraju upotrebljavati isti oblik prezimena, i to onakav, kakav je upisan u matičnim knjigama. Ni jedno slovo ne može se nadodati ili ispustiti. Prema tome, sa pravnog stanovišta, odnosno za administraciju, sasvim je suvišna rasprava o tome, kako treba da glasi prezime udatih i neudatih žena. Njihovo prezime doslovce je jednako kao i kod muških članova iste obitelji. Udata žena danas doduše može imati svoje samostalno prezime, različito od prezimena svoga muža i djece, ali ne u jezičnom smislu kao *Jagićka* (od *Jagić*), već u pravnom smislu zadržavajući kod udaje svoje djevojačko prezime (u muškom obliku kao *Jagić*, ne *Jagićka*) ili dodajući tom prezimenju još i prezime svog muža (u muškom obliku).

Izraz »žensko prezime« s pravnoga je gledišta besmislica, jer ženskih prezimena nema ni ondje, gdje se za ženske osobe govori i piše kao *Jagićka*, *Jagićeva*, *Jagića*. Takvim pisanjem samo se pravom prezimenju dodaje ženski nastavak, ali se ne stvara od muškoga neko drugo, žensko prezime. Zato, kada se neka *Jagićeva* uda za *Ljubića*, ona će biti *Ljubić(ka)* rođena *Jagić*, a ne *Jagićeva*. Kad se stvar ne bi ovako shvaćala, upotreba »ženskih prezimena« bila bi i zakonom zabranjena.

Za administraciju ne postoji ni pitanje pisanja tuđih prezimena, bilo to za naše ljude s tuđim prezimenom, bilo za pripadnike nacionalnih manjina ili za prave strance. Njihova se prezimena pišu uvijek i isključivo onako, kako se pišu u krsnom ili rodnom listu, odnosno u jeziku, iz kojeg potječu, čak i upotrebom grafičkih znakova, kojih nema naše pismo, kao *Strossmayer, Hamm, Gärtner* i sl. Fonetizacija tuđih prezimena bila bi za administraciju nedopustiva, sve kada bi se ona i usvojila za dnevnu i drugu štampu. Ta nije teško zamisliti, kako bi ispala naša administracija, kada bi nekom strancu izdala dokumenat na prezime *Šekspir* ili *Igo* umjesto *Shakespeare* ili *Hugo*.

Budući da je prezime sa pravnog stanovišta nepromjenljivo, administracija ne samo da ne dodaje prezimenu za žensku osobu nastavak *-ka* ili *-eva*, nego pokazuje i sasvim jasnu, i to ne bezrazložnu, tendenciju, da prezimena uopće ne sklanja. Sklanjanjem bi se kadšto dobilo prezime u kosom padežu, a da se ne bi moglo sa sigurnošću pogoditi, kako glasi prvi padež, dakle onaj pravi zakonski oblik prezimena. Tako se na pr. za *Banka* ne bi znalo, da li je on *Banak, Bank, Banek* ili *Banko*. Za svaku sigurnost ne sklanjaju se ni prezimena, kod kojih je mogućnost zabune manja, odnosno koja svršavaju sa *a*, pa se piše na pr. *Dragici Konopa*. Nema nikakva izgleda, da bi administraciju mogli prisiliti na sklanjanje prezimena, pa bi bilo najbolje, da se za nju pravopisno ozakoni ovaj izuzetak.

Kako se vidi, administraciju ne muči pitanje pisanja prezimena. Ona ima za to svoja jasna pravila, malo drukčija od općih pravila o pisanju prezimena. Stvar je pravopisa, da li će se s time pomiriti ili ne, te da li će to prije ili kasnije — jednom svakako hoće — priznati i kao svoj izuzetak od općih pravila. S pisanjem pak imena stvar je mnogo zamršenija, i naša administracija još nije zauzela svoj određen stav, iako joj je prijeko potreban.

Većina naših imena ima po dvije ili više varijanata (*Zvonimir-Zvonko, Julija-Jula-Julka*), od kojih neke mogu biti i jezično sumnjive (*Anka-Ankica*, mjesto *Ančica*) ili sasvim dijalekatske (*Pepo* mjesto *Josip*) ili sa jasnim tuđim prizvukom (*Antonijeta* mjesto *Antica*). Ima i imena, koja se negdje običavaju pisati po tuđem pravopisu (*Mary*, čitaj *Meri-Marija*). Neka skraćena imena znače u jednom kraju jedno, a u drugom kraju drugo, ili čak u istom mjestu kod jedne osobe jedno, a kod druge osobe drugo ime, kao *Miro, Mile* ... Ima i imena, koja znače negdje mušku, a negdje žensku osobu, kao na pr. *Ante*. Uopće naša imena čine sa svojim varijantama veliko šarenilo, koje zapravo predstavlja bogatstvo našega jezika, ali to bogatstvo, to šarenilo nije nimalo poželjno sa pravnog i administrativnog stanovišta, pogotovu ukoliko ono nosi sa sobom i opasnost stvarne zabune u odnosu na nosioca imena.

Služeći se obavezno književnim jezikom, administracija može naprosto pozivom na jezična i pravopisna pravila odbiti da piše imena u dijalekatskom obliku ili po tuđem pravopisu kao *Pepo*, *Mary*, ali ona ne zna, kako ima zapravo postupati, kada se od nje traži, da jedno te isto ime piše na više, jezično i pravopisno ispravnih, načina, kao *Dragutin-Drago*, *Ana-Anka-Anica*. Po Pravilniku o sastavu i vođenju državnih matičnih knjiga ne može se ni u kom slučaju upisati u matičnu knjigu, dakle ni uopće upotrebljavati u administraciji ime od milja (mazno ime), ali se ničim ne objašnjava pojam takvog imena. Ako je ime od milja isto što i u Brabec-Hraste-Živkovićevoj *Gramatici hrvatskoga ili srpskog jezika* ime od dragosti (hipokoristik), tada bi situacija bila prilično jasna, jer bi se po pravilima i primjerima iz te gramatike ubrajala u imena od milja i prema tome bi bila za administraciju neupotrebljiva sva skraćena dvosložna imena s uzlaznim akcentom kao *Božo*, *Ivo*, *Jele*, *Kate*, *Mate*, *Mara*, *Mira*, *Miho*, *Pero*, *Ulado*... i drugi hipokoristici kao *Milak*, *Milen*, *Milan*, *Mileta*, *Miloje*, *Milić*, zatim *Ivica*, *Jelica*, *Jelka*... Da li je citirani pravilnik, zabranom pisanja imena od milja, smjerao na navedene, općenito uobičajene i raširene oblike imena ili na neke iznimnije, individualnije oblike, kao na pr. *Zvonkec*, *Zvonkić* ili čak možda samo na mazne nazive, koji nisu napravljeni od pravog imena, teško je reći.

U slučaju, koji je dao povoda za pisanje ovog članka, otac je zatražio, da se formalnim rješenjem ispravi ime njegova djeteta od *Anka* u *Ana* ili *Anica*. Ako bi vlast odbila njegovo traženje, mogao bi pokrenuti upravni spor pred sudom. Dakle, jezik pred sudom! U izvjesnim slučajevima može doći pred vlast i sud gotovo svako naše ime. Dodamo li, da po našim propisima roditelji mogu dati djetetu i sasvim novo, još neupotrebljavano ime, a da nemamo nikakvih pravila za stvaranje novih imena, možemo uvjerljivo ustvrditi, da je pitanje naših vlastitih (ne samo tuđih) imena prilično zamršeno i da bi se njime trebali pozabaviti i pravnici i jezikoslovci. Po mom mišljenju imala bi se uglavnom raščistiti ova tri pitanja:

1. što se u administraciji smatra nedopuštenim imenom od milja,
2. da li je jezično i pravopisno nepravilan oblik imena sam po sebi i pravno nedopušten,
3. da li od jednog imena može pravno egzistirati više valjanih varijanti.

Na koncu par riječi i o međusobnom položaju pojedinih dijelova imena (u širem smislu). Administracija kadšto osjeća potrebu, da piše prezime ispred imena, na pr. *Preradović Petar*. Takvo je pisanje protivno duhu našega jezika, pa bi ga trebalo ograničiti na najnužniju mjeru (abecedni popisi i slično). Postoji i pitanje, kako treba pisati prezime od dva dijela, jer *Boranićev Pravopis* sadrži o tome neka pravila, ali ona nisu u osobitom skladu s našim današnjim pravom, pa ih se administracija i ne drži. Administracija

će na pr. napisati u kakvom popisu *Katalinić Rikard Jeretov*, a ne *Katalinić Jeretov Rikard*. Poseban dodatak imena je priznat pseudonim i akademski titul, ali nema jedinstvenosti ni u pogledu smještaja i pisanja tih dodataka. Najobičnije je ipak *dr. Ivan Jagić* i u popisu *Jagić dr. Ivan*. Zatim *prof. dr. Ivan Jagić*, a ne *dr. prof. Ivan Jagić*.

S koje god dakle strane uzmemo naša imena i prezimena, bilo u administraciji ili izvan nje, nailazimo na priličan broj neriješenih pitanja i na nejedinstvenost, što bi nas trebalo potaći, da sve to pitanje pretresemo i odredimo.

NEKOLIKO RIJEČI PRETPLATNICIMA I POVJERENICIMA »JEZIKA«

Eto izašao je i prvi broj četvrtoga godišta »Jezika«! Premda su troškovi za izdavanje časopisa porasli, odbor Hrvatskoga filološkog društva u Zagrebu donio je odluku, da ne povisi cijenu listu ni u prodaji ni u pretplati, jer želi, da časopis bude pristupačan svakome, koji se zanima za pitanja materinskoga jezika. Uredništvo »Jezika« očekuje dakle s opravdanjem, da će svi dosadašnji pretplatnici obnoviti pretplatu i da će svi dosadašnji povjerenici na srednjim školama prikupiti pretplatnike među učenicima viših razreda. Kako je usmena propaganda za časopis najkorisnija, molimo naše pretplatnike, neka porade u krugu svojih znanaca, da se pretplate na »Jezik«. Samo velik broj pretplatnika osigurava dalje izlaženje lista.

Skrećemo pažnju profesorima srednjih škola, da sve veću pažnju poklanjamo i školskoj jezičnoj problematiki, pa će tako »Jezik« biti koristan ne samo nastavnicima, nego i učenicima. Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske preporučio je svima školskim knjižnicama, da se pretplate na »Jezik«, jer je »njegovo značenje vrlo veliko za sve javne radnike, a pogotovu za nastavnike svih vrsta škola«. Može se bez pretjerivanja reći, da bi svaki nastavnik kao radnik, koji se svaki dan u službenoj dužnosti služi jezikom, trebao redovito pratiti i čitati »Jezik«. Ne smijemo smetnuti s uma, da nikad ne poznamo u dovoljnoj mjeri svoj književni jezik pa da prema tome uvijek možemo naučiti nešto novo i korisno.

No uredništvo »Jezika« apelira i na suradnike, da u što većem broju obrađuju suvremenu jezičnu problematiku. Naša suvremena književnost, nauka i publicistika pružaju za to obilnu građu. Krug suradnika »Jezika« treba da se neprestano proširuje, i na Split, i na Rijeku, i na Dubrovnik, i na Osijek, i na sva naša jača kulturna središta u Jugoslaviji.

»Jezik« već ima lijep broj suradnika, čitalaca i pretplatnika, ali to još nije dovoljno za takav list i za takav stadij pismenosti, kakav je naš. Poradimo stoga svi zajedno, da ne bude većeg mjesta, da ne bude gimnazije ni učiteljske škole, da ne bude ni osmoljetke, u koju ne bi dolazio »Jezik«! Briga za pravilnost i čistoću materinskog jezika treba da bude sistematična i neprestana!